

BÖLÜM III

ÖZNELERARASILIK

Son tahlilde, neyin “gerçekten gerçek” olduğu sorusu (güncel paradigmada yaşayan bedenler yerine fiziksel madde, kendilikler yerine beyinler, bilinçli deneyim yerine nöral hesaplama gerçektir) etik bir sorudur.

Thomas Fuchs

Öznelerarasılık¹ kavramı, en temel anlamıyla, insanların deneyimlerini, bilgilerini, anlamlarını ve beklentilerini birbirleriyle paylaşma sürecini ve bu paylaşımın ortaya çıkardığı sonuçları ifade eder. Buna göre, şeylerin varoluşu, doğası ve anlamı yalnızca bireyin öznel bilincine bağlı değildir; aynı zamanda içinde bulunulan kültürün ya da alt kültürün sosyal ve dilsel sınırlamalarına tabidir. Bu nedenle, “öznelerarasılık, yalnızca fenomenolojide değil, sosyal inşacılık ve sembolik etkileşimcilik gibi yaklaşımlarda da merkezi bir kavramdır.”

Fenomenoloji geleneğinde öznelerarasılık denildiğinde, özellikle Edmund Husserl’in ismi öne çıkar. Husserl’in fenomenolojisi öznelerarasılığın önemi, felsefesine âdeta düzeltici bir katkı sağlamasında yatar. Çünkü Husserl’in fenomenolojisi sıklıkla solipsistik bir doğaya sahip olmakla suçlanmıştır. Ancak öznelerarasılık kavramı, onun felsefesinde öznelliğin korunmasına rağmen nesnelliğin nasıl mümkün olabildiğini göstermeye yarar. Burada ise öznelerarasılık meselesini, ayrıntılı tartışmalardan ziyade kısaca fakat felsefi bütünlüğü göz ardı etmeden ele alacağız. Bunu yaparken,

1. Aslında Türkçeye “öznelliklerarasılık” olarak çevrilmesi daha uygun olan *intersubjectivity* kavramı, gerek sözlüklerde ve literatürde öznelerarasılık olarak geçtiği ve gerek de kullanım kolaylığı sebebiyle burada öznelerarasılık olarak kullanılacaktır.

meselenin zaman bilinci ve beden hakkındaki önceki tartışmalarla bağlantısına ve özellikle de psikopatoloji bağlamındaki değerine odaklanacağız.

1

ÖZNELERARASILIĞIN FENOMENOLOJİSİ

Edmund Husserl'e göre algılarımız bize yalnızca kişisel ve öznel bir dünya sunmaz; aynı zamanda öznelarası olarak erişilebilir, yani herkes için var olan bir "dünyayı" açığa çıkarır. Yani nesneleri, olayları ve eylemleri müstakil bir biçimde şahsi olarak değil, umumi olarak ve ortak bir düzlemde deneyimleriz. Husserl bu nedenle, öznelarasılığın, nesnel gerçekliğin ve aşkınlığın (*transcendence*)² kuruluşunun anahtarı olduğunu savunur. Herhangi bir öznelarasılık analizi ise neredeyse her zaman bizi "başkasının deneyimlenmesi" ya da "başka zihinlere" götürür: başkalarıyla karşılaşma ve başka bilinçlere yönelme. Husserl'e göre, başkasının deneyimi her zaman onun bedensel görünüşünden hareketle mümkündür. Bu nedenle de somut öznelarasılık etiyile kemiğiyle "bedenlenmiş öznelerin arasındaki bir ilişki"dir. Dahası ona göre, ben kendim de bedenlenmiş bir özne olmasaydım, hiçbir zaman bedenlenmiş diğer başka özneleri tanıyamazdım. Bedenlenmiş bir özne olarak diğer bedenlenmiş özneleri tanıyamamı olanaklı kılan şey ise, benim "bedenimin eşsiz özne-nesne statüsü"dür (yani hem özne hem nesne olabilmesi). Daha önce beden bölümünde takdim ettiğimiz bu hususu tekrarlayalım: Sol elimle sağ elime dokunduğumda, bunu öyle bir şekilde yaşarım ki, bu deneyim bana başkasını nasıl hissedebileceğimi de gösterir. Başkası, benim dokunuşumu bu şekilde duyumsuyorsa, ben de başkasını bu şekilde duyabilirim. Bu örnekten şu çıkarımlar

2. Aşkınlık [İng. *transcendence*; Fr. *transcendance*; Alm. *transzendenz*]. Deneyim alanının ötesinde olma ya da kalma durumu. İçkinliğin karşıtı olma, gözlemlenen dünyanın üstünde ve ötesinde bulunma veya zihin küresinin, zihnin içkin sınırlarının dışında kalma hâli (Cevizci, 2005).

yapılabilir: Birincisi canlı bir ele dokunduğum için dokunduğum bir nesne değil bir eldir ve ikincisi elimde dokunmayı hissettiğimden bu el benim elimdir. Demek ki yabancı birinin eline dokunursam o da bu dokunmayı hissedecektir. Dahası ben o zaman bu dokunulmayı hissetmeyeceğim. O zaman bu dokunduğum el benim elim olmamalıdır. Ancak tüm bunların bir çıkarım ya da bir akıl yürütme sonrası ortaya çıktığı düşünülmemelidir.

Husserl “bedenimin bu eşsiz özne-nesne statüsünün”, yani hem kendi bedenimi hem de başkasının bedenini deneyimlememin diğer tüm deneyimlerimin temel ölçütü olduğunu savunur. Yani bedenlenmiş bir özne olarak kendimi deneyimlemem ve başkasını bedenlenmiş olarak tanımam, cansız nesneler ve hayvanlardan oluşan bir alan olarak dünyayı yaşayabilmemin de koşuludur. Dolayısıyla, başkalarını deneyimlemem için çıkış noktam nesneler değil; nesneleri deneyimleyebilmem için çıkış noktam başkalarıdır yani özne-özne ilişkisidir. Bu sebeple Husserl, zaman zaman anne-çocuk ilişkisinden “tüm ilişkilerin en ilki ve en kökensel olanı” olarak söz eder. Bir başka husus ise şudur: Ben başkasını, onun kendini deneyimlediği gibi deneyimleyemem. Kendi bilincime doğrudan erişebilirim ama başkasının bilincine aynı şekilde erişmem mümkün değildir. Eğer böyle olsaydı, yani başkasının bilinci de bana tıpkı kendi bilincim gibi verilseydi, o zaman başkası artık bir başkası olmaz, benim bir parçam olurdu. Başkasının benim erişimime kapalı olması tam da onu “başkası” yapar; başkasını deneyimleyebileceğim sınır tam burasıdır. Yani başkasının deneyimlerini ben birinci şahıs perspektifi ile deneyimleyemediğim sürece o bir başkasıdır. Özetle; başkasını başkası yapan şey tam olarak onun bu erişilemezliğinde yatar. Dolayısıyla da başkası esasen öznel erişilemezliğinde deneyimlendiği sürece öznelerarasılıktan söz edilebilir ve ancak bu durumda bir özne-özne ilişkisiyle meşgul olduğumuz söylenebilir.

Husserl’in düşüncesini izlersek şu üç temel noktayı vurgulamamız gerekir: